

slancov ku všeobecnému zhromaždeniu vypraviť mohli. Ku týmto schôdzkam by som tiež radil všade povolať zemänstvo a kde je to možno, celkom sa aj spojiť s nim ku cieľom národným; domýšľam sa a túto domienku zo skúsenosti čerpám, že by to k utešeným cieľom viedlo. Keď si takto rezko avšak statočne, odvážne ale v medzách slušnosti i spravodlivosti, odhodlane, ale nie separatisticky, smele, ale nie bez rozvahy vystúpime, nebude nám treba peticionovať, aby nás do radu národov prijali, to svet potom i bez petície uzná. A preto činy a nie petície! —

Toto je moja skromná mienka o úlohe našej v týchto časiech.

78

Návrh Priateľa ľudu na riešenie národnostnej otázky v Uhorsku „Ako sa môže slušným a spravodlivým žiadostiam a potrebám každej národnosti vyhovieť?“

Uverejnil Priateľ ľudu, roč. I, č. 10. Pešť 1. mája 1861.

Návrh bol vypracovaný pravdepodobne redaktorom Priateľa ľudu Michalom Mácsayom. Odmieťa sa požiadavka vykrajovať stolice podľa národnostných pomerov. V závere návrhu sú zhrnuté v štyroch bodoch hlavné požiadavky: uznanie slovenského národa v Uhorsku, spôsoby uplatňovania slovenčiny v rôznych odvetviach národného života, osobitným zákonom zabezpečiť tieto práva a celistvosť Uhorska.

Otázka táto v najnovšej dobe toľkoráz a tak obširne roztriasaná, nezdá sa byť ešte rozlúštenou. Nerozumieme tu rozlúštenie platnosti zákonitej, bo to doposiaľ ani nebolo možno, lež rozumieme rozlúštenie úprimného dorozumenia, ktoré platnosť zákonitú nevyhnutne za výsledok mať musí.¹

Príčina tohoto nedorozumenia hlavne v tom záleží, že sa prosriedky k tomu potrebné čím najhoršie vyberajú. Naše pevné presvedčenie je, že každý jeden, ktorý po priateľsky pojednávať žiada, predovšetkým k prosriedkom priateľstva, lásky a braterstva sa utíkať — oproti ale všemožným znakom nepriateľstva, nenávisťi a rozkolníctva vyhybovať má.

Toto je náš náhľad a naše presvedčenie. Aby sme dôslednosť tvrdenia tohoto dokázali, nemusíme sa ďaleko ustávať. Len do kola svojej vlastnej rodiny nám treba pozreť a neodškriepiteľnosť náhľadu nášho na bielom dni stojí pred očima jedného každého.

Povstane ku príkladu medzi viac bratmi rozepira straníva majetku a práv otcovských. Bratia títo lebo sa musia po priateľsky pokonať alebo právo zdvihnúť a osud svoj súdu richtárskemu zveriť.

Každý zo svojej vlastnej skúsenosti vedieť môže, že ešte i v samom právnom obchode prvý krok priateľské pokonanie byť má, a len keď sa ten znepodaril, pokračuje sa

¹ V redakčnej poznámke sa žiadajú čitatelia Priateľa ľudu, aby podali o návrhu svoju mienku. Vyzývali sa aj obce, aby sa po vypočutí mienky obyvateľstva vyjadrili o návrhu a mienku v podobe úradnej listiny s pečatou a podpismi poslali redakcii. Ozvena na túto výzvu nebola žiadna.

cestou pravotníctva, čili dľa prísnosti zákonov, milosť a milosrdenstvo neznajúceich. A toto je vojna, čili bitka alebo boj s perom.

Príklad tento môže sa i stranivá celých obcí, stolíc a krajín, nasledovne teda i rozličných národností upotrebiť, s tým rozdielom, že pri krajinách a národnostach — v páde priateľského nedorozumenia — rozepira nie perom, lež ukrutným a milosť i milosrdenstvo tak dobre neznajúcim mečom sa zvykla rozhodovať.

Šťastliví sú bratia, rodiny, susedné obce a krajiny, ktoré v svornosti a láske žijú. Nesvornosť a nepriateľstvo je už samo v sebe kliatba človečenstva. Kdo čo dobrým spôsobom vydobíť môže a odporných, nepriateľských prosriedkov sa lapá, ten lebo nepochopuje úlohu svoju, alebo už od narodenia prírodou je prenasledovaný. „Všetko (dobré) pokúste, a čo za najlepšie vynaleznete, toho sa držte,“ to sú sväté slová tak, že svätosť jejich nedovoľuje, aby sme tam, kde nečo podobrotky vyviest možno, nejaké násilie alebo vášnivnosť upotrebili.

Kdo chce cieľ, musí chceť aj prosriedky cieľu primerané. Márno by sa snažil hockdo na svete urážkami a nenávisťou si voľakoho prívetivým a prajným urobiť, lebo jako vlčica jakživ neuliahne jahňa, vrana holubá, tak i nenávisť, urážka a prenasledovanie jakživ nesplodilo a nesplodí dôveru a priateľstvo.

Naše presvedčenie z tohoto stanoviska je nevývratné a preto nadejme sa, že každý opravdivý a úprimný zastávateľ národnosti, tak svojej, ako aj bližneho svojho (bo kdo cudzú národnosť neváži, ten sa ľahko aj od svojej vlastnej rozlúči), k občiahnutiu svätého tohoto človečenstva cieľa len človecké prosriedky upotrebí, to jest také, ktoré zárodky priateľstva a svornosti v sebe obsahujú a všetke iné nenávisť, rozkolníctvo alebo vytýkanie sebounosiace spôsoby na sto míľ od seba oddiali. Súsed, ktorý sebe a druhému dobre praje, na súseda svojho práva jeho obrazivšieho zaiste nenapadne urážlive, lež, ako sa svedčí, osloví ho po priateľsky a predloží mu, že kedy, kde a jakým spôsobom obrazil práva jeho a spolu ho i osloví, aby tú priateľskú lásku, ktorú už praotcovia jejich v svornosti užívali, aj on nezapovrhnuť, lež radšej, obapolne ctiac práva svoje, aby s ním tak ako i predkovia jejich v svornosti a priateľstve zotrval.

Práva svoje požadovať — nadovšetko v štáte konštitucionálnom — je každý oprávnený z jednej a z druhej stránky takýmto slušne, spravdlive a načase požíadaným právam vyhoveť neomylnne sa musí; len prosriedky požadovania nech sú také, ktoré okolnostiam zodpovedia a žiadnu urážku, žiadno vyzývanie v sebe neobsahujú.

Právo nielen na majetok hmotný sa vzťahuje, právo i duševných záležitostí sa týka; slovom, právo v tom záleží, aby sme vlastnosť našu, či hmotnú, či duševnú, dľa našich najlepších náhľadov v našich — krom urážky práv cudzích — potrebovať alebo nepotrebovať, pre seba zadržat alebo druhým darovať, výlučne len sami užívať alebo úžitok s inými podeliť, slovom a vlastnosťou našou všetko činiť mohli, čo práva a vlastnosť cudzú neuráža.

Kdo by teda neprevidel, že slobodné užívanie, pestovanie a vyvinovanie národnosti k najhlavnejším právam človečenstva prináleží, kdo by neprevidel, že ľud bez národnosti je mŕtvý? Teraz už nikdo snáď na svete.

Právo národnosti je hlava práv národa. Právo toto nielenže sa môže, lež sa i musí požadovať, jestli ho nadobýť chceme. Však i v Svätom písme stojí: „Požadujte a dá sa vám, zaklopte a otvorí sa vám.“ Žiadať a klopať každému je slobodno, lenže, jestli žiadosť svoju *cestou dôvery, úprimnosti a priateľského dorozumenia* vyplnenú mať chceme, musí s *dúverou, úprimnosťou a po priateľsky* požadovať a na dvere slušne zaklopať, lebo keď hromovitým vyhrážovaním, urážlivými narážkami a potváraním vystúpi, alebo miesto slušného zaklopania dvere vyvalí, vtedy zaiste nedožije sa ani

priateľstva, ani dorozumenia, lež — čoby ešte tak svätú spravodlivosť hľadal — jedine len nepriateľstva a rozkolníctva.

Pokiaľ niet príčiny dôležitej k prosiedkom dôraznejším a hrubším sa utíkať, dotiaľ vždy len hladších sa treba držať a len v nedostatku hladších prosiedkov slobodno — i dľa zásad zákonov prirodzenosti — k hrubším, surovejším pokračovať.

Dľa nášho presvedčenia a dľa okolnosti miesto činov hovoriacich niet ešte žiadnej dôležitej príčiny, aby sme sa my, Slováci, bratom Maďarom čo len defenzívne a tým menej ofenzívne v odpor postavili.

My Slováci sme sa postavili — tak dobre jako Maďari — na stanovisko zákonov roku 1848, my sme platnosť a zákonnú cenu týchto článkov nie len uznali, lež i privlastnili sebe. Chybnosť článku XVI z roku 1848 nie len my Slováci, lež i sami Maďari prevideli, zbadali a uznali.² Chybu ale túto dľa ducha zákonov uhorských žiadan človek, ba ani sám kráľ svevolne premeniť alebo opraviť nemôže, nesmie. Čo v Uhorsku zákonodarstvo ustanoví, to jedine len zákonodarstvo, to jest snem krajinský, môže zrušiť alebo premeniť. Jestli teda okolo práv národností a rovnoprávnosti národnej v princípe celým šírym svetom vyslovenej, tu i tam nadužívania spozorujeme, to sú ešte ostatky neblahých časov, ba viac, ony sú žihľavy v kvetnej záhrade národnosti, však ale preto neslobodno hockomu cez plot preskočiť a tam žihľavu zpomedzi kvietkov vytrhať. Do záhrady národnej len oprávnený záhradník čili snem môže, i ten nie cez plot, len poriadnymi dvermi vkročiť. My len upozorňovať máme záhradníka na zeliny, ktoré sa vypleť majú, ale spôsobom dobrým, hladkým, prívetivým, nie urážlivým, potvárajúcim, lebo keď mu povieme, že záhradníctvu nerozumie alebo rozumieť nechce, že rastliny užitočné schválne zanedbáva a po nich šliape, takým spôsobom si ho zaiste nezískame, lež odcudzíme a ľahko sa stať môže, že miesto žihľavy najvzácniejšie nám rastliny zo záhrady vykorení.

Zásada rovnoprávnosti národností tak mohutnou a tak rozsiahlou sa už stala, že není po celom svete tej hmotnej sily, ktorá by ho zo srdca národa sebevedomého vykoreníť alebo vyhovieť slušných národov žiadosti odoprieť mohla. Len o tom sa jedná, aby sme tisícročný zväzok spoločného priateľstva ľahkomyselne neprežartvovali a v následku roztržitosti svoju a bratov našich nie len národnosť, lež i slobodu na dlhé alebo i na večné časy nepochovali.

My sme z hĺbosti srdca presvedčení, že ti naši bratia — Maďari — ktorí všetke svoje práva, všetku radosť a smútok od tisíc rokov s nami po bratersky delili, i právo len nedávno prebudenej národnosti (lebo však do snemu roku 1840 i maďarská národnosť spala, jednu a spoločnú sme mali všetci reč spravujúcu — latinskú) s nami bezpochyby podelia, dobre vediac, že národnosť privilégia nezná a keby sa jej predca dajaké v cestu postavili, také by nijakým spôsobom k svojej strate netrpela. Preto teda len pohovenie! pohovenie a opäť pohovenie! Neublížujme dotiaľ nikomu, zakiaľ to právne nezaslúži. Požadujme všetko, čo požadovať právne možno, len nikoho neurážajme. Urážka tvorí urážku, táto rozkolníctvo a toto zas obostrannú nenávisťnikov skazu. Viac je hodné jedno dobré slovo, nežli tisíc mrzkých a urážlivých, tamto k svornosti vedie, tieto k nenávisti a roztržitostiam.

Snem zhromážený zajiste vedel si bude všimnúť a slušne vážiť velikánsku otázku rovnoprávnosti národnej, bez ktorej sloboda mysleť sa nemôže; on bezpochyby bude vedieť oceniť snahy národnie všetkých kmenov Uhorska, on, ktorý zarovnak s nami cítil

² Ide o zákonný článok upravujúci dočasne výkon stoličnej administratívy. Ustanovoval, že jedinou rokovacou rečou stoličného úradovania je maďarčina.

bolasť takrečeno zavraždenej a za úplných 12 rokov so smrťou pracovavšej národnosti. Oj, nepotvárajme, milí národovci, verte nám, snem taký a v takejto dobe nemôže sa stať vrahom národností.

Na základe výšuvedených zásad nemôže byť dobre mienenou túžbou našou, aby sme my Slováci alebo Rusíni uhorskí nové vykrajovanie stolíc požadovali; my jedine to môžeme a sme povinní žiadať, čo *národniu bytnosť našu ubezpečiť*, nie ale to, čo by nás ešte aj výhľadov podobného snaženia zbaviť mohlo.

My, Slováci v Uhorsku, máme s Maďarmi tú istú historickú minulosť, my sme od tisíc rokov členovia tej istej rodiny a obyvatelia jednej otčiny, teda i snahy stejné mať musíme: blaho spoločnej vlasti našej a lásku braterskú.

Brat môže práva svoje a uznanie bytnosti svojej od brata požadovať bez toho, žeby nepriateľsky alebo s potváraním vystúpiť musel. Kde dôvery niet, ztade svornosť a láska braterská vyvandrovala.

Buďme, rodáci drahí, svorní a laskaví jeden proti druhému. Svorný a laskavý bratov život sa i pánu Bohu ľúbi, takých bratov i Boh napomáha, nesvorných a zloprajných usudom hrúznej roztržitosti a biedy; národy otroctvom tresce. Požehnanie božie len v príbytkoch pokoja prebýva.

„Pravdu si povedzme a priatelia budzme.“ Tak je milí krajanovia, povedzme pravdu našim tisícročným bratom Maďarom, ale jich predpojato neurážajme, bez príčiny na zloprajnosť jejich nenarážajme, bo vtedy priatelia byť nemôžme. Všetko, čo robíme a hovoríme, vždy s úprimnosťou a láskou robme, bo kto bez príčiny k nepriateľstvu a rozkolníctvu pôsobí, ten ani seba ani druhých úprimne nemiluje.

Však i sám časoduch doby našej svornosť a lásku štepí do srdca národov, aby sa tak týmto blahodátným prírody darom obapolne podporovali a proti násilným všestranného absolutizmu návalom bránili. A teraz, keď i neprehľadateľným morom rozlúčené národy jednociteľnosťou ducha jedon k druhému sa približujú, či by sme sa my po tisícročnom priateľskom a blaho najvyššieho stupňa práve teraz nám sľubujúcom zväzku, teraz znepriatelíť a rozlúčiť mali!? Nie, od toho nás Bože zachráň!

Otázka tak našej, ako aj druhých nemaďarských národností v Uhorsku teda jedine dôverou a úprimnosťou črtou a laskavým jedon k druhému sa blížením môže a dá sa rozlúštiť, oproti ale nedôverou tátože otázka by sa nevyhnutne tak zauzlila, žeby násilné mečom rozseknutie nasledovať muselo.

Týmto úprimnosti citom hnutí, slušné a všemožnej prepriatosti zbavené žiadosti Slovákov uhorských nasledujúcimi punkty vysloviť veríme, a síce:

1. Na základe rovnoprávnosti žiadame zákonité uznanie slovenského národa v Uhorsku vôbec, zvlášte ale žiadame,

a) aby tak politické a sudcovské, jako aj cirkevné predstavenstvá v stoliciach čiro-slovenských v úradnom svojom pôsobení reč ľudu, to jest výlučne slovenskú potrebovali,

b) aby sa v zhromaždeniach stolíc čiro-slovenských rečou ľudu rozhodovalo, rokovalo a zápisnica (protokol) viedla,

c) aby sa v tých gymnáziách, ktoré sa v stoliciach čiro-slovenských vynalezujú, jazyk slovenský akožto výlučne vyučovací uviedol, pritom ale aby gramatika reči maďarskej všade a bez výnimky obligátnym vyučovania predmetom bola (rozumie sa v reči slovenskej),

d) aby sa na peštianskej univerzite riadna a verejná, pritom ale len pre Slovákov obligátna katedra *nauky a literatúry slovenskej vystavila*,

e) aby v zhromaždeniach stolíc miešanej národnosti reč poradová jako aj zápisnica, i slovenská i maďarská bola, a listy úradné obcam venované, jazyku obce patričnej zodpovedali,

f) aby v gymnáziách stolíc miešaných jedna časť predmetov slováctvu dotýčenej stolice primeraná, v reči slovenskej sa prednášala,

g) aby sa v *Trenčíne* alebo v *Banskej Bystrici* na útraty štátu čili krajiny *slovenské učiteľstvo vzdelávajúci ústav* (praeparandia) založil a všemi potrebnosťami zaopatril.

2. Z ohľadu našich vlastných záujmov žiadame, aby rečou diplomatickou v krajine uhorskej bola reč *maďarská*, to jest:

a) aby porady snemu krajinského výlučne maďarské boli,

b) aby *úrady* tak slovenských, ako aj inojazyčných stolíc s telesom snemu krajinského, s kráľom a s úsrednou krajiny vládou (buďto námestníctvo alebo ministerium) jako aj so súsredným krajiny súdom (Tabuľa kráľovská a septemvirálna) vždycky maďarsky pojednávali, pritom ale žiadame,

c) aby stranivá prosby súkromných (teda krom *úradu* v svojich vlastných záležitostiach ustávajúcich) jednotlivcov, Slováci pri každom z týchto (v predošlom punkte 2 b, uvedených) súsredných úradov slušne zastúpení boli.

3. Žiadame v láske braterskej, aby sa tieto naše slušné a spravедlivé žiadosti zvláštnym zákonom zabezpečili a všetke v platnosti budúce knihy zákonov i v slovenskom hodnovernom, čili úradnom výtisku, a síce súčasne s maďarskými uverejnili.

4. Žiadame celistvosť, čili integritu pozemia drahej našej vlasti uhorskej, lebo z hlbiny srdca nášho sme presvedčení, že blahobyť a rozkvet všetkých tuná žijúcich kmenov jedine len celistvosť táto je povolaná ubezpečiť, bez nej i národnosť i slobodu stratíme. Jednu majú spoločnú matku, vlasť uhorskú, slušno je, aby sme spoločné práva naše spojenými silami hájili, aby sme sťa deti jednej matky v láske a svornosti žili a zájmy jeden druhého svedomite i šetrili. Tak a jedine len tak budeme milí pred bohom a pred svetom. Boj nám takýmto spôsobom neutrhne otcovskú lásku svoju a národy príklad si budú brať z nás a podivovať sa nad vznešenosťou dobreprajného ducha nášho.

Toto sú dľa našej nepredpojatej mienky tie punkty, ktorých zákonité uskutečnenie od tisícročích bratov našich Maďarov slušne a svedomite požadovať môžeme. V týchto my uhliedame spoločnú našu s Maďarmi spásu a neprevrateľnú budúcnosť spoločného blaha nášho. Toto sú tie podľa prehltnutím hroziacej priepasti stojace operadlá, ktoré nás od zahynutia zachráňa, ktoré nám nešťastnému reči aneb národností zápasu, treniciam a nesvornosti synov otčiny spoločnej zazvonit dopomôžu.

79

Úvaha Št. M. Daxnera „Ešte o rovnoprávnosti národnej“.

Uverejnili PbV, roč. I, č. 17. Budín 14. marca 1861. Pozri aj Priateľ ľudu, roč. I, č. 14.

Št. M. Daxner sa polemicky vyrovnáva s hlavnými tézami návrhu M. Mácsaya, redaktora *Priateľa ľudu* o riešení národnostnej, resp. slovenskej otázky. Vyslovuje mienku, že odrodilí zemania sa vrátia do lona slovenského národa, že vyhraničenie slovenského územia upevní jednotu Uhorska, že bez uskutočnenia národnostnej rovnoprávnosti Uhorsko nemá stálej pevnosti a budúcnosti.